

Verenigde Staten ooit gekend heeft. ‘Hij voldoet aan de definitie van een fascist,’ oordeelde Trumps voormalige *chief of staff* John F. Kelly, en met dat citaat hoopte de Democratische Partij vlak voor verkiezingsdag de laatste twijfelaars te overtuigen.

Het heeft allemaal niet geholpen, kunnen we wel zeggen. Voor sommigen leidde dat vanzelf tot de conclusie dat het al die pvv- en Trump-kiezers dus kennelijk niet uitmaakt of we in een democratie leven of niet, of erger nog: dat al die miljoenen mensen willens en wetens voor een fascist hebben gekozen.

Zo op het eerste gezicht klinkt dat als de kordate, no-nonsense conclusie die nodig is in deze zorgwekkende tijden. Geen ruggengraatloos gekwezel meer over ‘luisteren naar de boze burger’, zoals dat in de jaren na de moord op Pim Fortuyn klonk. Tijd om het beestje bij de naam te noemen: het fascisme is terug, en de helft van de bevolking staat erbij te juichen.

Dat klinkt ferm en daadkrachtig. Maar is het ook waar? En zelfs áls het waar zou zijn, is het een inzicht dat aanspoort tot daadkracht?

In alle jaren dat ik schrijf over radicalisering, opkomend fascisme, over oorlogen die op het punt

staan uit te breken, en over de weerstand daartegen vanuit de democratieën, heb ik gemerkt: het is vaak aantrekkelijker om de gebeurtenissen in de schaduw van een naderend onheil te plaatsen dan als een werkelijkheid waarin de ontwikkelingen nog alle kanten op kunnen gaan – en waarin dus ook nog volop ruimte is voor hoop en optimisme. De dreiging van de nabije ondergang zorgt voor een goede portie spanning en drama, terwijl hoop en optimisme al snel prekerig in de oren klinken, of grenzeloos naïef.

Ik heb er vaak genoeg gebruik van gemaakt: het dramatische effect van het naderend onheil. En ik hield mezelf voor dat het een hoger doel diende: mensen wakker schudden, ze ervan doordringen dat deze verschrikkingen misschien veraf leken maar dat ze ook nu weer zouden kunnen plaatsvinden.

Daar hoeft ik nu niemand meer van te overtuigen – en toen waarschijnlijk ook al niet: de angst voor een terugkeer van de donkerste episodes uit de geschiedenis is er in de West-Europese cultuur van jongs af aan bij de mensen ingeramd. We zijn overvoed met doembeelden en ondergangsvisionen.

Maar wat ik het laatste jaar om me heen zie, is

van een heel andere orde. Veel mensen voelen zich overweldigd door alle aardverschuivingen die in de wereld gaande zijn: de klimaatrampen die op ons afkomen, de razendsnelle transformatie van de Amerikaanse democratie naar een autocratie, de vernietigende oorlogen in Gaza en Oekraïne, de hypocrisie van de westerse democratieën die van Poetins oorlogsmisdaden schande spreken terwijl ze zwijgen over die van Netanyahu, de schijnbaar onstuitbare opmars van populistische bewegingen in Europa en de rest van de wereld, handelsoorlogen, gedreig met invasies, het achteloos wegvagen van de internationale rechtsorde om die te vervangen door brute machtspolitiek.

Bij de aanblik van dit alles kan de moed je al snel in de schoenen zinken, alsof we naar een vernietigende bosbrand staan te kijken, of naar een op ons af razende lawine. Wat kunnen wij daar als gewone mensen in vredesnaam nog tegenoverstellen?

Elkaar wakker schudden met nog meer doembeelden van nog meer onheil en ondergang, heeft allang geen zin meer. Waar we behoefte aan hebben, zijn lichtpunten, redenen tot optimisme, strohalmen om ons aan vast te klampen.

Ik ben al jaren naar ze op zoek. Ze liggen niet

voor het oprapen. En af en toe had ik toch weer de neiging om de gebeurtenissen in de schaduw van een onafwendbaar noodlot te plaatsen. Maar gaandeweg begon ik toch een verzameling op te bouwen. Langzaam maar zeker doemde een ander beeld op, niet van kleine zwakke lichtpuntjes, niet van kwetsbare waarden die bescherming verdienen, maar van een levendig krachtenveld vol mogelijkheden, vol positieve perspectieven.

Het ontstond toen ik met een andere blik ging kijken naar wat we te verdedigen hebben; als je de democratie niet meer ziet als een verzameling instituties die steeds verder in het defensief worden gedrongen, maar als een bron van energie waarvan we zijn verleerd volop gebruik te maken.

*Er zijn meer aanhangers van de democratie
dan het lijkt*

Het begon met een kleine strohalm. En die vond ik niet uit mezelf. Ik kan me nog goed herinneren hoe het ging. Het was tijdens een radio-interview waarin ik juist een heel somber stemmende opmerking maakte over het vertrouwen van mensen in de democratie. ‘Dat daalt al jaren structureel,’